

הכנת שיעורי בית בשבת

שמעתין - גיליון 5 – בירור הלכה

- הנוהג בבית ספרנו הוא להטיל על התלמידים לפני שבת לימוד ושינון הן במקצועות קודש והן במקצועות חול. הרבה הורים יראי שמים מהססים אם אומנם טוב הם עושים כשהם נותנים לבניהם ללמוד בשבת את מה שבית הספר מטיל עליהם ללמוד, ההיסוסים הם כפולים.
- א. האם אין בלימוד לבחינה שתתקיים ביום חול משום הכנה משבת ליום חול, ובזה אין הבדל בין מקצועות של תורה לבין מקצועות אחרים.
- ב. האם מותר בכלל לעסוק בשבת בלימוד שאינו לימוד תורה.

הנה לעניין הכנה, ברור שלא אסרו חז"ל הכנה של לימוד, שאלמלי כך היה אסור בשבת גם לימוד הלכות. שלא יכין את עצמו לדעת איך ינהג כשיקרה לו המקרה שעליו נאמרה ההלכה המסוימת. והרי מותר בשבת לשאול הלכה לצורך יום מחר ומותר להורות הלכה לצורך יום מחר. והלא תלמוד ערוך הוא במסכת ביצה דף ד', באותו אדם שבא לשאול על ביצים שנולדו לו בשבת אם יהיו מותרים באכילה ביום טוב שחל להיות למחרת. ור' פפא לא רצה להורות לו בגלל שכרות ששתה יין, אבל אילולא שתה יין היה מורה לו הוראה לצורך יום מחר. ולא אסרו חז"ל הכנה אלא כשהוא עושה מעשה כלשהו להכין משבת ליום חול כגון להציע המיטות (שבת קי"ג) ולקפל הבגדים משבת למוצאי שבת (אורח חיים סימן ש"ב סעיף ג'). וכן להעמיד שולחנות וספסלים בבית מיום טוב ראשון לצורך יום טוב שני (אורח חיים תרס"ז סעיף א' רה"ג). ואפילו לדבר מצווה אסור בזה כמו שמביא שם בבאר היטב ובמשנה ברורה שאסור להעמיד את ספר התורה משבת לצורך הקריאה ביום טוב. אף כל זה אם הוא עושה מעשה להכין לצורך שימושו משבת ויום טוב ליום חול. אבל לעיין ולשאול וללמוד איך לנהוג מחר איננו בכלל איסור הכנה אלא "ממצא חפצך ודבר דבר" (אורח חיים סימן ש"ו), וזה אינו אסור אלא כשהוא מדבר על דבר מסוים ושואל בו איך לעשותו ואומר שיעשה כן ביום חול והוא דבר שאסור לעשותו בשבת ובתנאי שיהיה דבר של רשות ולא בדבר של מצווה, וכן כשהוא מדבר בעסקיו. אבל ללמוד איך להתנהג מחר כל זמן שאינו עומד ליד שדהו ואין הדבר מוכח ומפורסם מותר (אורח חיים סימן ש"ו במשנה ברורה ס"ק א'), ואינו אסור אלא לעיין בדו"ח ובכתבים המתארים את המצב העובדתי של בית מסחר או עסק או בית חרושת וכד'. אבל אם ישנה בעיה בעיסוקו והוא מעיין בספרי לימוד כדי ללמוד מהם איך יוכל לפתור את הבעיה של עיסוקו גם אם מזה יבין איך להתנהג בעסקיו מחר אינו בכלל איסור הכנה. כל שכן כשהוא לומד באופן כללי כל לימוד של חוכמה, תהא זו חוכמה עיונית או מעשית שלא לשם מעשה מסוים העומד עתה לפניו. שמא יטענו, שהלומד לבחינה מכין לדבר מסוים דהיינו הבחינה, אין הדבר כך. הבחינה באה רק לבדוק אם התלמיד למד ובאיזו מידה קלט את מה שלמד. אך הלומד לא למד אלא למען הידיעה, אלא שאילמלא הבחינה היה מתרשל ולא היה לומד, והבחינה יש לה השפעה מזרזת, אבל היא אינה תכלית שאליה מכוונת ההכנה. בסיכום יש לומר שבלימוד לא מצאנו כלל איסור הכנה.

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

השאלה השניה היא, האם מותר בשבת לעסוק בלימוד של דברי חול שאינם דברי תורה? הנה בשולחן ערוך אורח חיים סימן ש"ז סעיף י"ז נאמר, וז"ל; אסור ללמוד בשבת ויום טוב זולת בדברי תורה ואפילו בספרי חוכמות אסור, ויש מי שמתיר, ועל פי סברתו מותר להביט באיצטרלוב – הוא כלי העשוי להבין מתוכו חוכמת תכונה – בשבת ולהפכה ולטלטלה, כדלקמן בסימן שח, עד כאן.

ובמשנה ברורה סעיף קטן ס"ה כותב; ויש מי שמתיר, וכן נוהגים להקל. וכתב באליה רבה דירא שמים ראוי להחמיר בזה, כי הרמב"ם והר"ן אוסרים. ובשולחן ערוך סימן שח סעיף נ' כותב, וז"ל הרשב"א; מתיר לטלטל האיצטרלוב בשבת וכן ספרי החוכמות. ולדעת הרמב"ם יש להסתפק בדבר. ובמשנה ברורה שם סעיף קטן קס"ד כותב וז"ל; ולדעת הרמב"ם – היינו מה שכתב לעיל בסימן ש"ז סעיף י"ז דאסור ללמוד בשבת בספרי החוכמה, וכן להביט באיצטרלוב – הוא כלי שחוזים בו הכוכבים, אפשר דלדידה הוא הדין דאסורים בטלטול. ועיין בביאור הגר"א שדעתו דאפילו להרמב"ם מותר בטלטול, וגם בעניין לימוד מצדד כשיט הרשב"א ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ש"ז סעיף י"ז. עכ"ל.

הנה לפי מסקנת משנה ברורה מותר ללמוד בשבת כל דברי חוכמה, אלא שירא שמים ראוי לו שיחמיר בזה. ומותר גם לטלטל מכשירים לצורך הלימוד, כגון מיקרוסקופ עם תכשירים ולבדוק אותם (אלא שאסור לפרק או להרכיב את המיקרוסקופ).

ובספר "שמירת שבת כהלכתה" של הרב יהושע נויבירט כותב (בעמוד קס"ח) וז"ל; אסור לקרוא בשבת ויום טוב דברי חולין כגון עיתונות מקצועית וכד'. וכן אסור לעיין בחשבונות, אבל מותר לעיין באגרת שלום שלא קראה עדיין, וכן בספרי לימוד וגם מותר לבקר בתערוכה לימודית.

אומנם בכל אלה יעיין בחומר הקריאה בלבד, ולא יקרא אותנו בקול עכ"ל.

נתנסחו שם הדברים שלא במדויק. מקודם כתב שאסור לקרוא דברי חולין כגון "עיתונות מקצועית", ובהמשך נאמר "מותר לעיין בספרי לימוד וכן מותר לבקר בתערוכה לימודית". אם כן "עיתונות מקצועית" שאסור לקרוא בה היא עיתונות המכילה ידיעות על פעילות פרופסיונאלית של עסקנות איגודים מקצועיים, והוא מסע ומתן שבממון, כגון אותו חלק ב"הד החינוך" המכיל את הידיעות הארגוניות והכלכליות, אבל אותו חלק בעיתונות המקצועית המכיל לימוד של דברים המתחדשים תדיר בהבנת המקצוע הוא ודאי דומה לספרי לימוד ובהם מותר לקרוא לפי מה שנפסק במשנה ברורה, להתיר לימוד חוכמות. וכן מה שהוא אומר ש"בכל אלה יעיין בחומר הקריאה בלבד ולא יקרא אותו בקול". לפי מה שמתבאר מתוך השולחן ערוך אינו מכוון אלא לאגרת שלום בלבד שאין איסורה משום שטרי הדיוטות אלא משום "ממצוא חפצך ודבר דבר", ולכן דיבור אסור – היינו קריאה בקול, והרהור מותר. אך בדברי חוכמות אין לחלק בין דיבור ובין

הרב שלמה מן ההר זצ"ל

עיון. ולדעת האוסרים קריאתם היא כקריאת שטרי הדיוטות שבהם גם העיון אסור, ולדעת המתירים אינם דומים לשטרי הדיוטות ומותר גם לקרוא בקול.

ויש להעיר עוד שאסור לטלטל מחברת שיש בה עוד דפים שאינו כתוב עליהם, מפני שנייר כתיבה הוא מוקצה מחמת חסרון כיס, כפי שנפסק במשנה ברורה בסימן שח סעיף קטן ג'. לפי זה מותר ללמוד בשבת רק מתוך ספר או מתוך מחברת שהיא כתובה כולה ואין בה שום דף ריק.